

Farkas Gábor: A Heves megyei Felsőtárkány község első világháborús hősi halottai

(Előzetes adatok egy újabb Heves megyei település első világháborús idején elszenvedett veszteségéről)

A Nagy Háborúban elszenvedett magyarországi veszteségek meghatározásában a hazai történelemtudomány képviselői mellett részt vesznek nem főállású történészek. A HM égisze alatt működő “Magyar Katona Áldozatvállalása” programban a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum koordinálásával zajlik a közgyűjtemények közös munkája az 1914–1918 közötti magyar katonai veszteségek adatainak feltárására. Egyedülálló helyi kezdeményezések is kiegészítik ezt a nagy ívű országos szakmai munkát. A Honvédség és Társadalom Baráti Kör (HTBK) Debreceni Szervezete hadisírkutató csoportja, civilek, aktív és önkéntes tartalékos katonák már évek óta folytatnak kutatásokat, hogy feltárják a mai Hajdú-Bihar megye területén lévő települések első világháborús veszteségét. Debrecenben és Hajdú-Bihar megyében példa értékű együttműködés zajlik a Magyar Honvédség katonai szervezetei és Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzata között, hogy megóvják és ápolják a város területén lévő hősi temetőket. A közös munka szép eredményeket hozott a katonatemetők felújítása és a hősi halottak emlékének megőrzése terén. (Pl.: “Debreceni Militárium” néven zajló temetőfelújítási program és adatfeltárás)¹

Az évek óta folyó elsődleges adatfeltárásból levonhatjuk a következtetést, hogy 100 év elmúltával nem lehet teljes képet kapni az Osztrák-Magyar Monarchia részét alkotó akkori Magyar Királyság (a magyar Szent Korona országait ideértve) háborús veszteségéről és hősi halottainak számáról. A valós számokat csak közelíteni lehet. Ehhez nyújt segítséget a megmaradt források minél szélesebb körű feltárása és bevonása a vizsgálatba. A mai Hajdú-Bihar megye települései Nagy Háborús veszteségkutatása is igazolja, hogy a helyi emlékezetben, emlékműveken fennmaradt névsorok, egyházközségi iratok nem nyújtanak teljes képet a hősi halottak vonatkozásában. A források között levéltári anyagok, egyházi és polgári halotti anyakönyvek, csapattestek táborig halotti anyakönyvei, katonai kórházak regiszterei, magánkezelésben fennmaradt dokumentumok és korabeli k.u.k. veszteséglajstromok együttes vizsgálatával jóval nagyobb számban tárulnak fel a Nagy Háborúban meghaltak adatai. Ezen felül a történelmi Magyar Királyság és társországa, a Horvát-Szlavon Királyság eltérő régióit különböző mértékben és arányokban sújtották a Nagy Háború veszteségei. A Trianon utáni Magyarország területén lévő régiókban szintén eltérő mértékű a települések háborús vesztesége. Ez látható, ha az alföldi megyéktől különböző sajátosságokkal rendelkező észak-magyarországi települések

¹ Honvédtemető, Hősök Temetője digitális temetőkataszter és adattár (hyperlink: http://hosok.erda.hu/?_ga=2.149265014.1778188517.1543156780-271304565.1543156780 lekérdezve 2018.11.25.)

háborús veszteségét vizsgáljuk. Ebből a célból részletezzük egy Heves megyei község, Felsőtárkány I. világháborús veszteségadatait.

Felsőtárkány Heves megye északkeleti részén, a Tárkányi-patak völgyében fekvő település, a Bükk-hegység nyugati bejáratának is tekinthető. Eltekintve egy rövid időszaktól a török hódoltság idejéből, az Árpád-kortól kezdve folyamatosan lakott település volt. A 2011-es népszámlálási adatok szerint 3492 fős lakossága volt.²

Felsőtárkány azon magyarországi települések közé tartozik, amelyek szűkebb régiója, megyéje területe megmaradt, a Trianoni békediktátum következményei ellenére, az új országhatárokon belül. A község lakossága tradicionálisan a római katolikus egyházhoz kötődő magyar keresztény. Történetében fontos szerepet játszott az Egri Püspökség, ami a földjeinek birtokosa volt a XX. század közepéig. A községnek a nagy háborút megelőzően, az 1910-es népszámlálás adatai szerint 2074 fő volt.³

Heves vármegye és Felsőtárkány község az I. világháborút megelőzően 1914-ben, az Osztrák-Magyar Monarchia közös (császári és királyi) katonai kerületei közül, a Magyar Királyságban lévő kassai VI. hadtestparancsnoksághoz tartozott. A megye területe ezen belül a Császári és királyi 60. gyalogezred hadkiegészítő körzetében (Eger) volt. A császári és királyi hadseregen kívül a Magyar Királyi Honvédség, mint a monarchia fegyveres erejének második vonala hadkiegészítési rendszerében Heves vármegye a III. (szintén kassai székhelyű) honvéd kiegészítő kerülethez tartozott, azon belül pedig a Magyar királyi 10. honvéd gyalogezred miskolci székhelyű kiegészítő kerületéhez.⁴

A katonai igazgatás akkori rendszere szerint a felsőtárkányi lakóhelyű hadkötelesek legnagyobb részét az említett egri császári és királyi 60. gyalogezred és miskolci magyar királyi 10. honvéd gyalogezred állományába sorozták be. Ezen kívül természetesen más csapattestekbe is vonultak be felsőtárkányi illetőségű újoncok. A Nagy Háborúban harcoló és elesett, vagy eltűnt katonák neveinek feltárásához igénybe vehető források többfélék. Először a magyarországi polgári halotti anyakönyvek adatai használhatóak fel az I. világháború harccselekményeiben hősi halált halt, harctéren szerzett sebesülésben vagy ott szerzett betegségtől elhunyt, hadifogságba esett, eltűnt felsőtárkányi születésű és lakóhelyű katonák. A Nagy Háború frontvonalain elesett katonákat a csapattesteik veszteségkimutatásokban jelentették a hadvezetés számára és azokat a császári és királyi hadügyminisztérium

² Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, Helységnévtára (hyperlink: http://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=16328 lekérdezve 2018.11.25.)

³ In.: A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1. rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Szerk.: Vargha Gyula. Magyar statisztikai közlemények. Új Sorozat. 42. kötet. Budapest, 1912. XI. 184-185. oldalon.

⁴ In.: Szentváry-Lukács János: A Monarchia magyar Szent Korona országaiból kiegészített gyalogezredei 1914. Segédlet (hyperlink: <http://www.hungarianarmedforces.com/1914/index.html>). Lekérdezve: 2018.11.25.

összesítette. Az elesett katonák hazai lakóhelyük szerinti anyakönyvezését a hatóságok a Belügyminisztériumon keresztül végrehajtották, azt a települések előjáróságai elvégezték. Az 1895-től bevezetett polgári halotti anyakönyvezés jól dokumentált, főleg a megmaradt országterület településeire vonatkozóan. Az állami levéltárakban a városok, községek halotti anyakönyveinek másodpéldánya legnagyobb részben rendelkezésre állnak és nyitottak a helytörténészek és a kutatók számára.⁵

Felsőtárkány polgári Halotti anyakönyvei az 1909-1924 és 1925-1957 közötti időszakból tartalmazzák a regisztrált és a háborúban meghalt vagy eltűnt és holtta nyilvánított katonaszemélyek adatait. 1914. augusztus 1. és 1940. december 31. között mindösszesen **34 hősi halottra vagy katonaszemély halálára vonatkozó bejegyzést tartalmaz.** Ebből **28 fő** felsőtárkányi születésű vagy itteni lakóhelyű katona hősi halálát és holtta nyilvánítását végezték el a település akkori anyakönyvezetői. A 34 bejegyzés közül négy személy, Bakondi C. József népfelkelő (magyar királyi 10. honvéd gyalogezred), Rozsnaki István népfelkelő (császári és királyi 60. gyalogezred), Bajzát Pál Péter (császári és királyi 60. gyalogezred) és Simon K. Imre nevét kétszer rögzítették a halotti anyakönyvben. Két katonaszemély bejegyzett halálesté közül az egyik egy Lasarov Alexander nevű orosz hadifogoly volt (Ostffyasszonyfai fogolytábor, született: 1882), a halál oka baleset, nem függ össze harctevékenységgel. A másik bejegyzett katonahalálozás betegséggel függ össze: Hampora János (magyar királyi 16. honvéd gyalogezred).

A 28 fő hősi halottként anyakönyvezett vagy bejegyzett egyéb katonaszemélyből 18 fő a Magyar Királyi Belügyminisztérium határozatai alapján került rögzítésre a halotti anyakönyvben. Ezek az adatok a Császári és Királyi Hadügyminisztériumtól és a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumtól származó veszteségkimutatások alapján készültek. Beérkezésük függött a háború időszerű menetétől és az adott csapattesttől. A halotti anyakönyvezett katonák közül 8 fő az egri császári és királyi 60. gyalogezred állományában szolgált, 7 fő a miskolci magyar királyi 10. honvéd gyalogezredben, 1 fő a császári és királyi 34. gyalogezredben, 2 fő a magyar királyi 16. honvéd gyalogezredben, 1 fő a magyar királyi 9. honvéd gyalogezredben, 1 fő a magyar királyi 8. honvéd tüzérezredben és 1 fő orosz hadifogoly.

Az anyakönyvi bejegyzésekben szereplő további 13 fő hősi halott és eltűnt katona az illetékes helyi magyar királyi járásbíróság végzése alapján lett holtnak nyilvánítva. (Ezek közül 3 személy esetében a halotti anyakönyvezés korábban megtörtént BM határozat alapján is.) A holtta nyilvánításokból csak arra lehet következtetni, hogy kik tekinthetők még az I. világháború katonai veszteségéhez sorolhatónak. Más információ azonban sorsukról nem tudható. Sokan közülük hadifogságban haltak meg,

⁵ A Magyarországról gyűjtött és digitalizált halotti anyakönyvek és temetői feliratok a következő hivatkozáson elérhetőek: <https://familysearch.org/search/collection/location/1927145?region=Hungary> Lekérdezve: 2018.11.25.

vagy nem maradt haláluk körülményeiről hiteles adat. Holttá nyilvánításukra magánjogi, örökösödési és egyéb jogi eset miatt volt szüksége a hozzátartozóknak.

Felsőtárkány I. világháborús katonai veszteségének megmaradt forrása a község római katolikus plébániatemploma közelében álló magyar hősi emlékmű, amely a közösségi emlékezet tárgyiasult formája és a mai napig hirdeti az első világháborúban hősi halált halt és eltűnt felsőtárkányi katonák emlékét. *(Az emlékmű képeit lásd az 1. sz. mellékletben.)* **Felsőtárkány I. világháborús hősi emlékműve** az egykori művelődési ház épülete előtt áll a II. Rákóczi Ferenc utca 126. számánál. Az emlékmű kettős betonalapzaton álló, mészkőből kirakott oszlop, amelyen fehér emléktáblára 57 fő felsőtárkányi hősi halott nevét írták fel. A nevek felett aranyozott felirat emlékeztet a hősi emlékmű állíttatóira: **"1914-1918 évi világháborúban elesett hősök emlékére állíttatta Barta Simon és Farkas Anna"**. Az emlékmű tábláján lévő első világháborús hősi halottak nevei közül 27 fő nem található meg az átvizsgált polgári halotti anyakönyvekben és veszteséglajstromokban. A második betonalapzaton szintén emléktábla van, amelyen a II. világháborúban (1942-1944 között) elesett hősi halottak (63 fő) nevei olvashatók. Az emlékmű tetején egy kettős kereszt és egy turulmadár található.

Az I. világháború katonai veszteségének kutatásában további és alapvető források **az Osztrák-Magyar Monarchia egykori Császári és Királyi Hadügyminisztériumának veszteségkimutatásai (más néven veszteséglajstromai), az ún. „Verlustlisten”**, amelyek rendszeresen kiadott hivatalos közlönyök voltak. A háború éve alatt, több tízezer oldalon megjelent iratok a tisztek, altisztek és a legénységi állomány személyi veszteség információit tartalmazzák névsor szerint.⁶

A hivatalos közlönyök a Habsburg-dinasztia uralma alatt álló soknemzetiségű birodalom egész területéről behívott katonák adatait felsorolja. A közlönyökben a következő adatok vannak megadva: a katona neve, rendfokozata, a katona csapatteste, lakóhely, a katona születési éve és a személyi veszteség formája. Ezek általában a katona halálának ideje, megsebesülése, hadifogságba kerülése (esetleg hadifogságának helye). A veszteséglajstromokkal egy időben adták ki, egészen 1918-ig a „Sebesültekről és betegekről szóló híreket” („Nachrichte über Verwundete und Kranke”, ez a közlönysorozat is több tízezer oldalon adatott ki. Ezek a sebesültekről megadják a sérülésük fajtáját valamint, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia melyik kórházában gondozták a sebesültet, továbbá a halál okát és bizonyos esetekben a temetés pontos helyét. A veszteséglajstromok és a sebesülési

⁶ Österreichische Nationalbibliothek, Verlustliste 1914-1919/Osztrák Nemzeti Könyvtár, Veszteséglajstromok 1914-1919 (Eredeti címen: K. u. k. Kriegsministerium Verlustlisten, Wien 1914-1919, k.k. Hof- und Staatsdruckerei/ Az Osztrák-Magyar Monarchia Császári és királyi Hadügyminisztériumának Veszteséglajstromai, Bécs 1914-1919, cs. és kir. Udvari és Állami Nyomda) hypertext: http://anno.onb.ac.at/info/vll_info.htm

közlönyök egyaránt elérhetőek a Cseh Nemzeti Könyvtár⁷ és az Osztrák Nemzeti Könyvtár internetes oldalain, ahol kutathatóak.

A **veszteséglajstromokban** legalább **51 fő** Felsőtárkányból származó katona adatai találhatóak meg, 5 fő kétszer szerepel sebesülés/halál és hadifogságba esés adatokkal. A veszteséglajstromokban **10 fő hősi halottat** találtam, **akiknek a neve mellett az elesett vagy meghalt életesemény olvasható.** Közülük **2 fő nem szerepel a hősi emlékmű névsorában: Sike János honvéd** (1885, magyar királyi 9. honvéd gyalogezred 3. szd., meghalt: 1915.05.01-05.) és **Erdélyi C. József tüzér** (1880, császári és királyi 18. hegyi tüzérezred, meghalt: 1918.05.02.). A veszteséglajstromokban **20 fő** felsőtárkányi származású katonáról találtam adatokat, **akik hadifogságba estek.** Érdekes ezeket a neveket külön kezelni a halálzási bejegyzésektől, mert nem minden hadifogságba esett katona maradt ott vagy halt meg a távollétében. Közülük sokan térhettek vissza a Nagy Háborút követő években pl.: az orosz hadszíntérről. **A veszteséglajstromban bejegyzett hadifoglyok között 14 fő neve olvasható azok közül, akik nem szerepelnek az I. világháborús hősi halottak emléktábláján.** A hadifogságba esett felsőtárkányi katonák közül 11 fő az egi császári és királyi 60. gyalogezred állományába, 5 fő a miskolci magyar királyi 10. honvéd gyalogezredhez, 2 fő a császári és királyi 32. tábori vadászászlóalj, 1 fő a császári és királyi 67. gyalogezred állományába tartozott.

A veszteséglajstromokban talált hősi halottakon, eltűnteken és hadifogságba esetteken kívül még meg kell említeni **21 fő** felsőtárkányi illetőségű a fronton **megbetegedett, vagy megsebesült katonát.** Közülük 7 fő esetében van arról adat, hogy a Monarchia melyik részén, melyik kórházban kezelték őket. Ebből a csoportból is a császári és királyi 60. gyalogezred (13 fő) és a magyar királyi 10. honvéd gyalogezred (2 fő) állományába tartoztak a legtöbben.

Felsőtárkány hősi halottairól internetes kereséssel még további információkra lehet lelni. Az „**arcanum.hu**” közgyűjteményi digitális adatbázisban⁸, az **egykori Budapesti Közlöny** számaiban, holtta nyilvánítási adatokban (1923. és 1935. között kiadott hivatalos értesítőkből) 7 fő felsőtárkányi illetőségű hősi halott adatai voltak meg. Három név (Bóta P. Sándor császári és királyi 60. gyalogezred, Erdélyi Ferenc császári és királyi 60. gyalogezred, Gyetvai József magyar királyi 12. honvéd gyalogezred) szerepel az emlékművön, de halotti anyakönyvben és veszteséglajstromban nem. Egy név a közlönyökből, Sike Cs. János (magyar királyi 32. honvéd gyalogezred) neve nem szerepel a község emlékművén, de halotti

⁷ Kramerius National Library of the Czech Republic, Verlustlisten 1914-1919/Cseh Köztársaság Kramerius Nemzeti Könyvtár, Veszteséglajstromok 1914-1919 (Eredeti címen: lásd 6. sz. jegyzet). hypertext: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/Search.do?documentType=&text=verlustlisten>

⁸ Arcanum adatbázis (hyperlink <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/>) In.: Budapesti Közlöny, 57. évf. 72. sz. 1923.03.29. 6.o.; 61. évf., 55. sz., 1927.03.09. 7.o.; 57. évf. 72. sz. 1923.03.29. 14.o.; 69. évf. 62. sz. 1935.03.15. 4.o.; 56. évf. 265. sz. 1922.11.18. 4.o.; 64. évf. 282. sz. 1930.12.10, 15.o.; 68. évf. 55. sz. 1934.03.09. 5.o.

anyakönyvben és a veszteséglajstromban igen. További két név (Barta József magyar királyi 10. honvéd gyalogezred és Rozsnaki István császári és királyi 60. gyalogezred névalakok megvannak az emlékművön és halotti anyakönyvben is. Ebből az adatsorból Kakuk (Vaskó) Károly (császári és királyi 60. gyalogezred) neve nem szerepel az emlékművön, de halotti anyakönyvben bejegyzésre kerül.

Összegzésként el kell mondani, hogy a felsőtárkányi I. világháborús hősi emlékműre felvett 57 fő hősi halott nevével ellentétben a korábban említett írásos források; halotti anyakönyvi bejegyzések (BM határozatok, magyar királyi járásbírói holttá nyilvánítási határozatokon kívül) császári és királyi hadügyminisztériumi veszteséglajstrom és betegjelentések; több hősi halottat és eltűntet, hadifogságba esettet mutatnak. Az összegyűjtött adatok alapján Felsőtárkány katonai vesztesége a Nagy Háborúban összesen:⁹

- **Emlékművön** szereplő adat: **57 fő** hősi halott (közülük 22 fő nem szerepel halotti anyakönyvben vagy veszteséglajstromban);

- **Halotti anyakönyvben** rögzített hősi halott és eltűnt (fogságba esett vagy vissza nem tért) felsőtárkányi illetőségű katona vagy ott elhunyt katonaszemély: **30 fő** (közülük 22 fő neve szerepel az emlékművön);

- **Veszteséglajstromban 10 fő** hősi halott (közülük 2 fő neve nincs az emlékművön) és **20 fő** hadifogságba esett katona van (közülük 14 fő neve nincs meg az emlékművön, ezeken kívül 8 fő neve a veszteséglajstromból szerepel a halotti anyakönyvben is);

- **Veszteséglajstromban és betegjelentésben** szereplő egyéb sebesült/beteg katonaszemély: **21 fő**.

- **Budapesti Közlönyben 7 fő** hősi halott szerepel. Közülük **2 fő** nincs meg az emlékművön, azonban a már ismert nevekről néhány személyes többlet információ jelenik meg.

Felsőtárkány hősi halottainak a száma rendelkezésre álló adatok szerint mindösszesen: **66 fő**, ennyi név szűrhető le a megvizsgált adatokból. Az emlékművön fennmaradt hősi halottakon (57 néven) kívül további **9 fő** felsőtárkányi katona vagy ott elhunyt katonaszemély nevére derült fény a (halotti anyakönyvi, veszteséglajstrom és közlöny) adatokból:

1. **Simon (Kuli) Imre népfelkelő** (magyar királyi 10. honvéd gyalogezred, 44 éves, meghalt 1918.04.09-én);

⁹ Csatolva: "Felsőtárkány hősi halottai kiegészített_I.VH" című táblázat. Farkas Gábor, HTBK DSZ "Elfeledett Emlékezet" Háborús Kegyeleti Kutatócsoport.

2. **Kakuk (Bandi) Imre honvéd** (magyar királyi 10. honvéd gyalogezred, 38 éves, meghalt 1915.11.16-án Oroszország,Szibéria, Krasnojarszk);

3. **Somogyi Imre** (39 éves, meghalt 1914.10.21.-én Oroszország, Szeszov);

4. **Kakuk (Vaskó) Károly** (született 1887.10.31-én);

5. **Sike (Csillag) János honvéd** (született 1885.06.15-én, magyar királyi 9. honvéd gyalogezred, meghalt 1915.05.01-05. között);

6. **Kakuk Antal** (született: 1886.05.04-én);

7. **Erdélyi (Cece) József tüzér** (1880, császári és királyi 18. hegyi tüzérezred meghalt 1918.05.12-én);

8. **Hampora János népfelkelő** (48 éves, magyar királyi 16. honvéd gyalogezred meghalt: 1917.12.11.);

9. **Lasarov Alexander** (35 éves, orosz hadifogoly, meghalt: 1917.09.29).

Debrecen, 2018. november 25.

Farkas Gábor

Honvédség és Társadalom Baráti Kör (HTBK) Debreceni Szervezet,

„Elfeledett Emlékezet” Háborús Kegyeleti Kutatócsoport

Bibliográfia

1. A Magyar Köztársaság Helységnévkönyve. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 2011. (hyperlink: https://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2011.pdf) Lekérdezve: 2018.11.15..

2. A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1. rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerin. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Szerk.: Vargha Gyula. Magyar statisztikai közlemények. Új Sorozat. 42. kötet. Budapest, 1912. .XI.

3. Szentváry-Lukács János: A Monarchia magyar Szent Korona országaiból kiegészített gyalogezredei 1914. Segédlet (hyperlink: <http://www.hungarianarmedforces.com/1914/index.html>). Lekérdezve: 2017.04.01.

4. A Magyarországról gyűjtött és digitalizált halotti anyakönyvek és temetői feliratok
hyperlink:

<https://familysearch.org/search/collection/location/1927145?region=Hungary>

Lekérdezve: 2018.11.25.

5. Österreichische Nationalbibliothek, Verlustliste 1914-1919/Osztrák Nemzeti
Könyvtár, Veszteséglajstromok 1914-1919 (Eredeti címen: K. u. k. Kriegsministerium
Verlustlisten, Wien 1914-1919, k.k. Hof- und Staatsdruckerei/ Az Osztrák-Magyar
Monarchia Császári és királyi Hadügyminisztériumának Veszteséglajstromai, Bécs
1914-1919, cs. és kir. Udvari és Állami Nyomda) hypertext:

http://anno.onb.ac.at/info/vll_info.htm Lekérdezve: 2018.11.25.

6. Kramerius National Library of the Czech Republic, Verlustlisten 1914- 1919/Cseh
Köztársaság Kramerius Nemzeti Könyvtár, Veszteséglajstromok 1914-1919.

hypertext:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/Search.do?documentType=&text=verlustlist> en

Lekérdezve: 2018.11.25.

